Profesors Fjodors Grigorašs un Latvijas medicīnas vēstures pētniecība

Arnis Vīksna

Latvijas medicīnas historiogrāfijas padomju laikmetu spilgti iezīmē divas kolorītas personības – Konstantins Vasiļjevs un Fjodors Grigorašs, aiz kuriem pārējie mazāk nomanāmi gan publicēto darbu apjoma, gan to vēlākas ietekmes ziņā. Nav jau arī novērtēts un pateikts, ko šie pētnieki un kāpēc labu vai sliktu nodarījuši Latvijas medicīnas vēsturei, tālab tas izvirzāms par šīs apceres uzdevumu, piesaisti rodot F. Grigoraša simtgadu jubilejas atskaņā, bet K. Vasiļjeva darbības plašāku vērtējumu atstājot vēlākam iztirzājumam.

Latvijai F. Grigorašs vienlaikus bija tuvs un svešs. Kopā ar savu likteņa biedru viņš paveica šķietami neiespējamo: atbrauca, iepazīna un jau pēc pusotra gadu desmita uzrakstīja līdz tam neviena cita autora neuzrakstīto Latvijas medicīnas vēsturi, turklāt K. Vasiļjevs aizbrauca atpakaļ un vēl ilgi sekmīgi darbojās citu reģionu medicīnas vēstures izpētē. Tam bija savi un pietiekami nopietni iemesli, kas neļāva Latvijas medicīnas vēsturi kopt latviešiem pašiem, bet saknes vispirms meklējamas sociālisma un komunisma celtniecības ideoloģijā un kaimiņtautas brālīgā šovinizmā.

F. Grigoraša dzīve un darbība publicētā literatūrā aplūkota un vērtēta nedaudz. Bez īsiem personāliju šķirkļiem enciklopēdiskā literatūrā plašāki apskati publicēti sakarā ar profesora 70 gadu jubileju 1976. gadā¹, kam seko nekrologi 1984. un 1985. gadā², kā arī nelieli ieskicējumi nākamās jubileju reizēs 1996. un 2006. gadā³. Par viņa grāmatām publicētas kādas astoņas recenzijas, galvenokārt komplimentāra rakstura, un tikai viena ir pietiekami kritiska, par ko runa būs vēlāk. Šo apceri gatavojot, izmantoti arī arhīvu dokumenti: F. Grigoraša nomenklatūras darbinieka⁴ un mācītspēka personiskā lieta⁵, kā arī mutvārdu vēsture, proti, šai gadījumā – vairāku profesora skolnieku un autora paša atmiņas.

Fjodors Grigorašs dzimis 1906. gada 1. februārī Voronežas guberņas Ostrogožskas pilsētā kā vienīgais bērns ģimenē. Viņa tēvs, arī Fjodors Grigorašs (1847–1919), nācis no Poltavas, krievs, dēla dzimšanas brīdī bijis pensionēts jurists, kam pilsētā piederējusi māja. Māte Feodosija Grigoraša (1875–1942), poliete no

Varšavas, visu mūžu bijusi mājsaimniece. Latviešu kultūras vēsturē Ostrogožska pazīstama kā folklorista Krišjāņa Barona (1835–1923) ilggadēja mājskolotāja darba vieta muižnieka Stankeviča ģimenē.

Pēc tēva nāves un 1922. gadā pabeidzis vietējo 2. pakāpes skolu, pāris gadus F. Grigorašs iztika ar gadījuma darbiem Ostrogožskā, līdz 1926. gadā iestājās Krievijā vecākā Maskavas 1. Valsts universitātes Medicīnas fakultātē, kas drīz pēc tam tika reorganizēta par Maskavas 1. Medicīnas institūtu un bija labākā civilā medicīnas augstskola PSRS. Starp viņa kursa biedriem bija vēlākais PSRS veselības aizsardzības ministrs akadēmiķis Boriss Petrovskis (1908–2004), par ko vēlāk F. Grigorašs allaž lepojās.

Pēc augstskolas beigšanas 1930. gadā F. Grigorašs tika norīkots darbā par kādas tekstilfabrikas veselības punkta ārstu Orehovo-Zujevā Maskavas apgabalā. Šai laikā viņš apprecējās ar kursabiedreni Sofiju Postņikovu, vēlāk ilggadēju Rīgas pilsētas 1. slimnīcas nervu slimību nodaļas vadītāju, LPSR Nopelniem bagāto ārsti. 1932. gadā ģimenē piedzima vienīgā meita, vēlāk biokīmiķe, habilitētā medicīnas doktore Tatjana Pirogova. Nepilnu gadu nodienējis Sarkanarmijā, 1932. gadā F. Grigorašs tika pārcelts uz Podolsku turpat Maskavas apgabalā par mehāniskās rūpnīcas ambulances vadītāju un pēc tam par centrālās poliklīnikas galveno ārstu. Tātad viņš pakāpeniski bija guvis administratīvā darba rādījumu, lai gan kadru anketā pats sevi sauca par fizioterapeitu, turklāt 1940. gadā bija uzņemts par VK(b)P biedru, kas, domājams, bija pietiekami svarīgi turpmākai karjerai.

Dokumenti liecina, ka 1941. gada 5. februārī F. Grigorašs komandēts PSRS Veselības aizsardzības tautas komisariāta rīcībā, bet pats viņš atminējās, ka ticis izsaukts pie VK(b)P CK sekretāra Georgija Maļenkova (1902–1988), lai pārrunātu iecelšanu par teritoriālās veselības aizsardzības pārvaldes priekšnieku, taču sarunas laikā lēmums pēkšņi mainīts un viņš nosūtīts darbā uz Latviju [99]. No 1941. gada februāra līdz karadarbības sākumam F. Grigorašs bija LPSR Veselības aizsardzības tautas komisariāta Ārstniecības iestāžu pārvaldes priekšnieks un centās ieviest padomju veselības aizsardzības principus Latvijā. Lūk, kā viņš šai laikā raksturots, veicot inspekciju Valmieras slimnīcā, emigranta docenta Arvēda Alkšņa (1910–1991) memuāros: "Inspekcijas vadītājs Dr. Grigorašs bija ļoti patīkams vīrs, viņš pret mums izturējās ļoti korekti. Viņa izskats bija inteligents un krasi atšķīrās no pārējiem ārstiem, kas viņu pavadīja."⁶

No 1941. gada jūlija līdz 1944. gada aprīlim F. Grigorašs dienēja Sarkanajā armijā un bija pārvietojamā lauka hospitāļa priekšnieks Ziemeļrietumu frontē, apbalvots ar Sarkanās zvaigznes ordeni, pēc tam atsaukts iepriekšējā darbā komisariātā.

Pēckara Latvijā F. Grigoraša darbība tika pozitīvi vērtēta, jo veselības aizsardzības tautas komisāra Ernesta Amerika (1897–1977) parakstītajā raksturojumā teikts, ka viņš cenšoties apgūt latviešu valodu un orientēties vietējos apstākļos. Sekoja nākamais un augstākais pakāpiens F. Grigoraša administratīvajā karjerā – 1947. gada jūlijā viņu iecēl par LPSR veselības aizsardzības ministra vietnieku un ieņēma šo amatu līdz 1950. gada novembrim. Atbrīvošanas

iemesls – “nav nodrošinājis pareizu viņam uzticētā darba vadību”⁷, bet pirms tam jūlijā saņēmis LK(b)P CK biroja rājienu “par pieļautām kļūdām kadru atlasē un izvietojumā”⁸. Pārbēdzējas uz Rietumiem Lilijas Zariņas memuāros gan tas saistīts ar kādu publisku personiskas dabas skandālu.⁹

Diezgan raksturīgi, ka daudzi padomju medicīnas vēsturnieki tika rekrutēti no nežēlastībā kritušiem nomenklatūras darbiniekiem. Vēsturei viņi pievērsās bez jebkādas sagatavotības, lai gūtu ikdienai nepieciešamo materiālo nodrošinājumu, izcēlās ar augstu uzticamību, centīgu direktīvo dokumentu citēšanu un pildīšanu, labām organizatoriskā darba iemaņām, vāju avotu pārzināšanu, ko pauda pat nievājošā attieksmē pret faktogrāfiju kā pilnīgi nevajadzīgu, jo viss jau tāpat bija skaidrs: agrāk – slikti, tagad – labi, plus šķiru cīņa un vēl materiālisma cīņa pret ideālismu. F. Grigorašs šai ziņā nekāds izņēmums nebija, lai gan ar laiku vēsturi iemīlēja.

Pēc lielā kritiena F. Grigorašs tika nosūtīts darbā par jaunizveidotā Rīgas Medicīnas institūta zinātnisko sekretāru un līdztekus no 1951. gada bija Veselības aizsardzības organizācijas un medicīnas vēstures katedras asistents. Katedru vadīja LPSR veselības aizsardzības ministrs Ādolfs Krauss (1905–1958), un pedagoģiskā darba smagums uzgūla tieši F. Grigoraša pleciem. 1952. gada 22. janvārī Viļņas Valsts universitātes Medicīnas fakultātē viņš aizstāvēja medicīnas zinātņu kandidāta disertāciju “Ārstniecības attīstības vēsture Latvijas republikā 25 gadu laikā (1920–1945)”, pēc tam tika iecelts par vecāko pasniedzēju, lai gan apstiprinājumu Augstākā atestācijas komisijā Maskavā guva ar krietnu aizkavējumu 1954. gada 21. decembrī, kam bija pietiekami nopietni iemesli. 1955. gadā F. Grigorašs tika atbrīvots no RMI zinātniskā sekretāra pienākumiem un iecelts par Republikas klīniskās slimnīcas galveno ārstu, taču komplicēto uzdevumu krasi uzlabot Latvijas lielākās ārstniecības iestādes darbu veikt nespēja. Jau pēc gada viņš atgriezās katedrā, tika ievēlēts par docentu un palika tajā līdz mūža galam.

Pēc Ā. Krausa nāves F. Grigorašs 1959. gadā tika ievēlēts par RMI Veselības aizsardzības organizācijas un medicīnas vēstures (no 1966. gada mainītā nosaukumā – Sociālās higiēnas un veselības aizsardzības organizācijas) katedras vadītāju, 1965. gadā aizstāvēja medicīnas zinātņu doktora disertāciju “Latvijas PSR veselības aizsardzības vēsturiskie etapi un attīstības likumsakarības”, kas nākamā gadā tika apstiprināta Augstākā atestācijas komisijā līdz ar ievēlēšanu par profesoru. Sakarā ar 70 gadu jubileju saņēmis goda nosaukumu Latvijas PSR Nopelniem bagātais veselības aizsardzības darbinieks 1976. gadā. Katedru viņš vadīja līdz 1980. gadam, pēc tam profesors konsultants uz nepilnu slodzi.

Ikdienā profesors bija sirsnīgs un atsaucīgs cilvēks, ļoti mīlēja humoru, anekdotes. Rīgā viņš dzīvoja namā A. Upīša, resp., Skolas ielā 30, blakus Veselības aizsardzības ministrijai.

Fjodors Grigorašs nomira ar resnās zarnas vēzi 1984. gada 8. martā Rīgā, apbedīts I Meža kapos.

Strādājot katedrā pedagoģiskā darbā un veicot pētījumus Latvijas medicīnas un veselības aizsardzības vēsturē, kā arī sociālā higiēnā un veselības aizsardzības

organizācijā, profesors F. Grigorašs visai veiksmīgi pulcināja ap sevi audzēkņus un līdzstrādnieku komandu, kas spēja graduēties un atstāt vairāk vai mazāk pamānāmus darbus, proti, šai gadījumā varētu pat runāt par nelielu zinātnisko skolu, kas gan tālāk par pirmo paaudzi turpinājumu nav guvusi. Bērnu un pusaudžu fizisko attīstību saistībā ar dažādiem faktoriem kandidāta disertācijā pētījušas Regīna Millere¹⁰ un Klāra Segleniece¹¹, kas to turpinājusi doktora darbā¹². Lauku iedzīvotāju veselības aizsardzībai veltīta Gunāra Orleāna (1931–1989) disertācija¹³. Trīs darbi ietiecas medicīnas vēstures nozarē: Kārļa Arona (1933–2005) – par latviešu tautas medicīnu¹⁴, Arņa Vīksnas – par veselības sociāliem aspektiem un sociālistiskas veselības aizsardzības sākumiem Latvijā¹⁵, kā arī Boruha Alstūlera – par traumatoloģijas un ortopēdijas gaitu Latvijā¹⁶.

Pārlūkojot profesora F. Grigoraša zinātnisko produkciju, kas apkopota vairāk nekā simt publikācijās, dominējošo vietu ieņem Latvijas medicīnas un veselības aizsardzības vēsture no viduslaikiem līdz 20. gs. otrai pusei. Darbu uzbūve ir visai vienvēidīga: vispirms tiek akcentētas vairākas marksisma dogmas par vēsturi vispār, pēc tam virspusēji raksturots aplūkotā laika sociālekonomiskais stāvoklis, norādīts uz medicīniskās palīdzības vai veselības aprūpes šķirisko raksturu, tālāk sniegti dažādi dati ar komentāriem, bet nobeigumā akcentēts: ja tas ir pirmspadomju laiks – medicīnas un veselības aprūpes nožēlojamais stāvoklis; ja padomju laiks – gluži pretēji – lieli panākumi un sasniegumi. No avotpētniecības viedokļa šīs publikācijas liekas visai pavisas. Atsauces (izņemot marksisma klasiku darbus) pavīd reti un teikto nav iespējams pārbaudīt un salīdzināt. Izmantotā literatūra, ja tā bijusi latviešu vai vācu valodā, pārtulkota slikti, nekvalitatīvi un kļūdaini, izraisot pārpratumus. Arhīvu dokumenti praktiski nav izmantoti. Labi noprotsams, ka vairumu publikāciju F. Grigorašs nav noformējis kā zinātniskus pētījumus ar nepieciešamo palīgaparātu un atribūtiķu, bet gan kā populārus pārskatus, tēzes, jubileju rakstus u.tml.

Tematiski profesors savās publikācijās aptvēris visai plašu jautājumu loku, lai gan tikai daļa no tā ir nopietnas un padziļinātas izpētes objekts. Viņu nav saistījuši aizvēsture, senie laiki, tautas medicīna un higiēna, arheoloģija un paleopatoloģija, jo Latvijas medicīnas vēsturi F. Grigorašs sāk ar Livonijas laiku. Vairāki darbi veltīti feodālisma medicīnai Latvijā [8; 10; 11; 33], balstoties galvenokārt Izidora Brensona (1854–1928) un vairāku vietējo vācbaltiešu pētnieku darbos un būdībā tos atgremojot no šķiru cīņas pozīcijām. Līdzīgā veidā aplūkots kapitālisma laikmets [9; 27], pie tam atkārtojot paša publicēto. Pētnieciska rakstura grūtības izraisījis padomju varas sākumposms Latvijā no 1917. līdz 1919. gadam, jo šī laika veselības aizsardzību līdz F. Grigorašam neviens nebija pētījis, un viņam nācās izlīdzēties ar pieņēmumiem un analogiju pēc Padomju Krievijas parauga [7; 21], kas, vēlāk, kad literatūrā tika iepludināti arhīvu dati [52; 57; 58; 62; 91], neatbaidīja, jo tieša kopēšana nepastāvēja.

Krietni plašāk un jau uz nopietnākas bāzes F. Grigorašs aplūkojis veselības aizsardzību “Latvijas republikā” divaini nosacītā laika posmā no 1920. līdz

1945. gadam, kas vienlaikus bija viņa zinātņu kandidāta disertācijas darbs līdz ar aizstāvēšanai nepieciešamajām publikācijām [4; 5; 6]. Par to plašāk nedaudz vēlāk. Te atsevišķi aplūkota padomju veselības aizsardzība Latvijā 1940. un 1941. gadā [12; 84; 88; 99], kā arī PSRS un Vācijas (Lielā Tēvijas) kara laikā [16; 92], kur autors jau izmantojis personiskā vadības darbā gūto pieredzi un atziņas.

Visvairāk un visfrāžaināk F. Grigorašs rakstījis par veselības aizsardzību un nedaudz arī par medicīnas zinātņi pēckara laika padomju Latvijā [1; 2; 3; 23; 25; 26; 28; 31; 32; 38; 39; 48; 50; 55; 56; 59; 63; 64; 69; 97], kur publikācijām piemīt klaji propagandistisks raksturs, uzsverot sasniegumus un pārkāpumus, īpaši salīdzinājumā ar iepriekšējo buržuāzisko jeb kapitālistisko veselības aprūpes sistēmu. Nopietni nevērtējot šos darbus, tie jāuzskata par padomju laikmeta obligāto nodevu. Pastāvēja noteikts pieprasījums, un F. Grigorašs bija centīgs izpildītājs līdz laikam, iekams viņam šādi darbi tika uzticēti.

Daži citi raksti liecina, ka F. Grigorašu interesējušas savdabīgākas medicīnas vēstures tēmas vai konkrētas nozares un dienesti, piemēram, viduslaiku klejojošie ārsti [29; 30; 34], homeopātijas [42; 60], asinspārliešanas vēsture [13], ātrās medicīniskās palīdzības sākumposms Rīgā [20] u.c. Dati rasti publicētā literatūrā.

Kā medicīnas vēsturnieku F. Grigorašu interesējuši arī pedagogijas [40; 73; 87] un periodizācijas jautājumi, turklāt pēdējā ir viņa zinātņu doktora disertācijas tēma [46], gan neko jaunu nepasakot un uz medicīnas un veselības aizsardzības vēsturi mehāniski pārnesot Latvijas padomju historiogrāfijā pieņemto un akceptēto Latvijas vispārējās vēstures periodizācijas modeli, jo savādāk nemaz nevarēja būt. Par to arī vairākas citas publikācijas [18; 41; 44; 94].

F. Grigorašs publicējis vairākas biogrāfiskas apceres. Viņš rakstījis par savu tiešo priekšnieku ministrijā un katedrā Ādolfu Krausu, ko labi pazina [19; 24; 86], par pirmo Rīgas Medicīnas institūta direktoru profesoru Ernestu Burtnieku (1898–1958) [35], par profesoriem ķirurgu un medicīnas vēsturnieku Paulu Stradiņu (1896–1958) [15; 65; 78; 85], bioķīmiķi Aleksandru Šmitu (1892–1979) [36], ķirurgu Aleksandru Liepukalnu (1892–1966) [37], farmakologu Maksu Beļņikiju (1911–1965) [74] u.c.

No PSRS zinātniekiem F. Grigoraša uzmanību saistījis padomju veselības aizsardzības pamatlicējs Nikolajs Semaško (1874–1949), ar kuru viņš vairākkārt ticis [14; 82; 83], kā arī divi likteņbiedri – agrāk augsti nomenklatūras darbinieki un pēcāk medicīnas vēsturnieki – Vissavienības Medicīnas vēsturnieku zinātniskās biedrības pirmais priekšsēdētājs profesors Mihails Barsukovs (1890–1974) [22] un N. Semaško Vissavienības Sociālās higiēnas un veselības aizsardzības zinātniskās pētniecības institūta Medicīnas vēstures nodaļas vadītājs profesors Boriss Petrovs (1904–1991) [79; 80], kas visai tieši ietekmēja medicīnas vēstures pētniecības procesus Latvijā.

Daļu rakstu, īpaši mūža otrā pusē, F. Grigorašs publicēja kopā ar līdzstrādniekiem, proti, palīdzēja viņiem publicēties ar savu prestižo stāvokli. Piemēram, gatavojot disertāciju, bija nepieciešamas t. s. vissavienības publikācijas,

ko F. Grigorašs saviem audzēkņiem spēja nodrošināt kā žurnāla «Советское здравоохранение» redakcijas padomes loceklis. Kā F. Grigoraša līdzautori savus darbus publicējuši Kārlis Arons [23; 26; 40; 41; 43; 44; 47; 49; 70; 73; 77; 85], Ludmila Ļipovecka [52; 57; 58; 61; 62; 68; 74], Arnis Vīksna [57; 62; 66; 67; 71; 73; 76; 81; 84; 88; 91; 92], Boruhs Altsūlers [53; 54; 72; 75; 96], Leonids Cudečkis [89; 90; 93; 95; 98], Arkādijs Hazanovs (1913–2005) [73; 79; 80] u.c.

Paliekošāki parasti ir liela formāta darbi, un tādi F. Grigorašam kopā ar līdzautoriem ir trīs: 1959. gadā kopā ar K. Vasiljevu un Ā. Krausu krievu valodā Rīgā publicētā monogrāfija “Latvijas medicīnas un veselības aizsardzības materiāli” [17], 1964. gadā kopā ar K. Vasiljevu krievu valodā Maskavā publicētais šī darba saīsinātais un uzlabotais variants “Latvijas medicīnas un veselības aizsardzības vēstures apcerējumi” [45], kā arī 1968. gadā Rīgā publicētā mācīgbgrāmata studentiem “Krievu un latviešu medicīnas vēsture”, kuras līdzautori ir Pāvels Zabudovskis (1894–1993), Vilhelms Kanepe (1923–1993) un Anatolijs Blugers [51].

Visbūtiskākā un tāpēc viskritiskāk vērtējama ir pirmā grāmata “Latvijas medicīnas un veselības aizsardzības materiāli”, jo ar to pirmo reizi literatūrā mēģināts aplūkoto jautājumu apkopot vienuviet pietiekami plašā un aptverošā darbā, kas, kā vēlāk izrādījās, atstāja dziļu ietekmi uz turpmāko Latvijas medicīnas vēstures izpēti procesu, vairojot noturīgus aplamus un vēlāk grūti pārveidojamus priekšstatus, kas daudzkārt tirāžēti līdz pat padomju varas sabrukumam Latvijā.

Apbrīnojams ir pats grāmatas tapšanas fakts, jo nevienam no autoriem nebija plašāku zināšanu un pieredzes Latvijas medicīnas vēsturē, viņi nepārzināja vietējos apstākļus un pat latviešu valodu. K. Vasiljevs bija speciālists epidēmiju vēsturē, pārzināja Krievijas sanitāro likumdošanu un daudzus procesus Latvijā skaidroja pēc analogijas ar Krieviju, proti, uzlūkojot Latviju par tās nomaļu provinci. F. Grigorašs savukārt bija padomju veselības aizsardzības organizācijas speciālists un caur šo prizmu aplūkoja procesus pirmspadomju laika Latvijā, vienas mērauklas vietā konsekventi lietojot citu. Ā. Krauss, kas minēts kā trešais autors, nav pazīstams ar citām publikācijām medicīnas vēsturē, bet kā Latvijas PSR veselības aizsardzības ministr abiem pirmajiem autoriem varēja būt ļoti noderīgs grāmatas bīdīšanā uz izdevniecību, kas tajā laikā bija sarežģīts un komplicēts process, kā arī dodot vadošus norādījumus, kā atspoguļot viņa vadības laiku. (Nākamam izdevumam, kad Ā. Krauss jau bija miris, viņš no autoriem ir svītrots acīmredzami kā nevajadzīgs.)

Cits nodrošinājums bija saistīts ar redakcijas kolēģiju, kurā nosaukti trīs Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas akadēmiķi Pēteris Gērke (1904–1985), Pauls Stradiņš un Aleksandrs Šmits. P. Gērke pēc Ā. Krausa nāves bija Latvijas Medicīnas vēsturnieku zinātniskās biedrības priekšsēdētājs, taču kaut cik pamanāmus darbus Latvijas medicīnas vēsturē nav atstājis (gan dažus par Baltkrieviju, kur strādājis agrāk). A. Šmits bija augsta ranga zinātnes funkcionārs, medicīnas vēsturi drīzāk uzraudzīja nekā par to interesējās. Savādāk notika ar P. Stradiņu, kas grāmatas iznākšanas laikā jau bija miris, tāpēc viņa vārds likts melnā rāmī, jo jāšaubās, vai viņš patiešām būtu šādu izdevumu atbalstītājs. Ir labi zināms, ka P. Stradiņš atteicies

dot no sava muzeja attēlus grāmatas ilustrēšanai, un autoriem izlīdzējies Rīgas Vēstures muzejs. Turklāt P. Stradiņš šai laikā pats bija iecerējis sarakstīt Latvijas medicīnas vēsturi, pieaicinot vairākus palīgus, un pat sastādījis detalizētu plānu, ko realizēt nepaspēja. Viņa dēls akadēmiķis Jānis Stradiņš uzskata, ka "1959. gada grāmata, kur Latvijas medicīnas vēsture iztirzāta tendenciozi, vietumis pat falsificēti, nekādā ziņā nav uzlūkojama kā šīs P. Stradiņa ieceres īstenojums, un P. Stradiņš kā šīs grāmatas redaktors minēts pēc nāves autoru patvaļas rezultātā."¹⁷

Kvēlu pēcvārdu grāmatai uzrakstījis jau iepriekš minētais profesors B. Petrovs no Maskavas, kurā ierasti augstprātīgi apliecinājis savu pilnīgu neorientēšanos situācijā, uzskatot, ka Latvijā tiekot veikta tikai "sākotnēja materiāla uzkrāšana" [17, c. 356], tā ignorējot Baltijas medicīnas vēstures izpētes bagātās tradīcijas vispār. Savukārt izdevniecības redaktors Anatolijs Bļugers, tolaik jauns ārsts ienācējs, Latvijai bija tikpat svešs kā autori, tāpēc tekstā ir daudz elementāru kļūdu, ko novērstu ikviens cits ierindas redaktors, kas pārzina vietējos apstākļus un valodu.

Kā var pārliecināties nesen publicētos memuāros¹⁸, viens no grāmatas autoriem K. Vasiljevs vēl aizvien lepojas ar 1959. gadā publicētās grāmatas pirmo teikumu, kas tulkojumā skan šādi: "Austrumeiropas teritorijā IX gadsimtā izveidojās Kijevas valsts, līdztekus slāviem apvienojot veselu senlatviešu cilšu grupu, kas senkrievu valsts ietekmes sfērā atradās vēl XI gadsimtā" [17, c. 5].

Grāmata iedalīta deviņās nodaļās, kas katra hronoloģiski aptver šādu laika posmu: 1) no XII līdz XVI gadsimtam, 2) no XVII līdz XVIII gadsimtam, 3) no 1800. līdz 1861. gadam, 4) no 1861. līdz 1917. gadam, 5) no 1917. līdz 1920. gadam, 6) no 1920. līdz 1940. gadam, 7) no 1940. līdz 1941. gadam, 8) no 1941. līdz 1945. gadam un 9) no 1946. līdz 1950. gadam. F. Grigorašs norādīts kā piektās un sestās nodaļas vienīgais autors un kā visu pārējo nodaļu līdzautors. Seko diezgan pamatīga bibliogrāfija, ko pēc LPSR Veselības aizsardzības ministrijas apmaksāta pasūtījuma sastādījis Maskavas bibliogrāfs Vladimirs Ņevskis (1888–1974). Tajā fiksētas publikācijas krievu un vācu valodā un tikpat kā nav darbu latviešu valodā. Lai gan bibliogrāfija publicēta ar daudzām valodas kļūdām, aptvere ir visai plaša, un jānožēlo, ka vairumu darbu, vismaz spriežot pēc teksta, grāmatas autori nemaz nav izmantojuši. Grāmatā netiek citēti arī arhīvu dokumenti.

Konkrētāk aplūkojot F. Grigoraša devumu grāmatas tapšanā, uzmanība jākoncentrē uz laikposmu no 1920. līdz 1940. gadam, jo viņa pētnieciskajā darbībā faktiski dominē tikai viena, noturīga tēma, kas, vienreiz izstrādāta, vairs netika pilnveidota vai variēta, toties neatlaidīgi reproducēta no vienas publikācijas nākamā un no viena izdevuma otrā. Tā bija kandidāta disertācijā aplūkotā Latvijas iedzīvotāju veselības aizsardzība no 1920. līdz 1945. gadam. Šai gadījumā viņš ir centies apgūt plašāku avotu bāzi, kā arī savu iespēju un izpratnes robežās veikt avotu kritiku. Vispirms, plaši izmantoti publicētie ikgadējie statistikas krājumi "Pārskats par tautas veselības stāvokli Latvijā" (no 1922. līdz 1930. gadam) un "Tautas veselības statistika" (no 1927. līdz 1938. gadam). Nedaudz izmantota arī periodika (kritisku izteikumu izlase par trūkumiem tautas veselības aprūpē),

bet praktiski nav izmantoti arhīva dokumenti (LCVVA, LCVORA u.c.). Te gan jābilst, ka F. Grigorašam kā Veselības aizsardzības ministrijas darbiniekam (vai bijušajam darbiniekam) dažādi statistikas dati bija viegli pieejami turpat uz vietas ministrijā un uz arhīvu staigāt nenācās, par ko īsa piebilde.

LPSR Veselības aizsardzības ministrija mantoja agrākās LR Tautas labklājības ministrijas Veselības departamenta telpas Skolas ielā 28, iekārtas, kabinetus ar mēbelēm un pat teicami sakārtotu uzskaiti, kur daudz pūlējies bija Veselības departamenta vicedirektors no 1938. līdz 1940. gadam un statistiķis no 1941. līdz 1944. gadam privātdocents Jānis Alfreds Skuja (1886–1983). Pēc kara ministrijas Medicīnas statistikas biroju kādu laiku vadīja Grigorijs Lemperts (1906–1980), kas vienlaikus bija LVU Medicīnas fakultātes lektors, docenta v. i. un no 1945. līdz 1947. gadam – jaunizveidotās Veselības aizsardzības organizācijas katedras pirmais vadītājs. Viņš nekavējās izmantot radušos iespēju un sagatavoja medicīnas zinātnu kandidāta disertāciju “Vācu okupācijas demogrāfisko seku analīze Latvijas PSR no 1941. līdz 1945. gadam”, ko ļoti sekmīgi aizstāvēja 1946. gada 30. decembrī Maskavas I. Medicīnas institūtā, taču grāds tika atņemts ar PSRS Augstākās atestācijas komisijas lēmumu 1948. gada 21. februārī¹⁹. Sekoja ļoti asa kritika vietējā un centrālā presē, kur G. Lempertam tika pārņemta fašistiskās statistikas datu reklamēšana un tendencioza skaidrošana, padomju dzīves īstenības nomelnošana u.tml., bet oponentiem, kas nododami goda tiesai, – politiska tuvredzība²⁰. Protams, pēc visa notikušā, kam F. Grigorašs kā ministra vietnieks atradās tiešā tuvumā, viņam nācās būt piesardzīgam, un melno krāsu savu publicēto datu interpretēšanā viņš netaupīja.

Atriecīties pie F. Grigoraša sarakstītās nodaļas par veselības aizsardzību Latvijas Republikā, tai izvēlēts šāds dalījums: Teritorija un iedzīvotāji; Rūpniecības degradācija; Kulaku agrārreforma un budžets; Sociālā nodrošināšana un ārstnieciskās palīdzības organizācija, kā arī veselības aizsardzības budžets; Iedzīvotāju sanitārā stāvokļa pasliktināšanās; Saslimstības biežuma un smaguma pieaugums; Stacionārā palīdzība; Slimnīcu tīkls; Pilsētu slimnīcu darbība; Ambulatoriski poliklīniskā palīdzība; Prettuberkulozes palīdzība; Veneriskās slimības; Lauku iedzīvotāju medicīniski sanitārā apkalpošana; Ārstu kadri [17, c. 168–232]. Kā redzams, dalījums nav ne īpaši sistemātisks, ne arī pietiekami aptverošs.

F. Grigorašs apgalvo, ka pastāvējusi visa veida maksas ārstnieciskā palīdzība un buržuāziskās valsts pilnīga bezatbildība par ārstniecisko palīdzību, iedzīvotāju sanitārais stāvoklis nepārtraukti pasliktinājies, plaši plosījušās infekcijas slimības, stacionārā palīdzība atradusies galvenokārt privātās rokās, tāpat ambulatoriskā palīdzība, kas bijusi vāji organizēta, neesot saskatāmi pozitīvi momenti tuberkulozes apkarošanā, venerisko slimību ierobežošanā, laukos tikpat kā neesot slimnīcu u.tml. Šādiem pilnīgi nepamatotiem apgalvojumiem viņš pievieno falsificētus datus. Piemēram, lai pierādītu privāto slimnīcu nomācāšo pārsvaru, F. Grigorašs operē ar to skaitu, pielīdzinot sīkās privātklīnikas lielajām valsts un pašvaldību slimnīcām, bet ne ar gultvietu skaitu tajās, kas nepārsniedza 5 % no kopējā apjoma. Tāpat viņš konstatē, ka no 19 Latvijas apriņķiem tikai sešos ir lauku slimnīcas

[17, c. 222], bet rēķina tikai tās, kas atrodas tieši pagastos, bet ne mazpilsētās un apriņķa pilsētās. Pavisam nekaunīgs šķiet apgalvojums, ka pēc ārstu absolūtā skaita Latvija atradies vienā no pēdējām vietām Eiropā [17, c. 224], šai gadījumā ignorējot viņu attiecību pret iedzīvotāju skaitu. Ļoti savdabīga lieka arī Latvijas ārsta svinīgā solījuma kritika, jo (tradicionālais kopš Hipokrata zvēresta laika) ārsta noslēpums atrodies pretrunā ar kolektīva interesēm [17, c. 232]!

Tekstā nav minēti konkrēti veselības aprūpes darba veicēji, proti, Latvijas medicīnas vēsture uzrakstīta bez latviešu ārstiem, bet šeit jau F. Grigorašu nav grūti saprast – kā gan to lai zina, kurš emigrējis, kurš deportēts... Veidojas iespaids, ka Latvijas Republikas iedzīvotāju veselības aprūpē norisusi kādi abstrakti procesi ar nolūku tīšuprāt nodarīt jaunumu cilvēkiem atšķirā no PSRS, kur salīdzinājumā viss tēlots rožainās krāsās. Kā tas bija patiesībai tuvāk, lai apliecina salīdzinoši dati, kas ņemti no oficiālās padomju statistikas (sk. tabulu).

Daži demogrāfiskie un veselības aprūpes raksturlielumi Latvijā un PSRS 1940. gadā

Raksturlielums	PSRS	Latvija
Nodrošinātība ar ārstiem uz 10 tūkstošiem iedzīvotāju	7,9	13,2
Nodrošinātība ar stacionāra vietām uz 10 tūkstošiem iedzīvotāju	40,2	63,0
Vispārējā mirstība, ‰	18,0	15,7
Bērnu mirstība līdz viena gada vecumam, ‰	182	73
Vidējais mūža ilgums, gados	47	58

Pēc grāmatas "Latvijas medicīnas un veselības aizsardzības materiāli" nāksanas klajā par to tika publicētas trīs recenzijas Rīgā, viena Maskavā un viena ārzemēs (Polijā). Nopietna un kritiska bija tikai atsauksme 21, ko publicēja mūsu dienās plaši pazīstamais, bet tajā laikā jaunais vēsturnieks Heinrihs Strods, gan aplūkojot tikai feodālisma periodam veltīto grāmatas daļu, jo visai ticami, ka, uzdrosinoties, piemēram, kritizēt padomju periodu, viņš riskētu saņemt demagoģisku pretsitienu. Savā recenzijā H. Strods norāda, ka neapmierina darba zinātniskā bāze, tikpat kā nav zinātniskā aparāta un nav iespējams pēc avotiem pārbaudīt autoru sniegtos datus un faktus. Tikpat kā nav izmantoti arhīvi, kas ļautu risināt vairākas problēmas, ignorēta Latgale, vēsture sāka ar XII gadsimtu, lietota divaina, noapaļota periodizācija, apieta latviešu tautas medicīna, nav skaidroti epidēmiju cēloņi, lietoti aplami termini utt. Nobeigumā H. Strods pilnīgi pamatoti secina, ka grāmatas autori vēl nav pietiekami sagatavoti, lai uzrakstītu zinātniski pilnvērtīgu Latvijas medicīnas vēsturi, un minēto darbu nav vērts tulkot latviešu valodā, kur to gaidītu lasītāju tūkstoši.

Kritika bija skarba un pamatota, tālab interesi izraisa grāmatas otrais izdevums, kas publicēts ne vairs Rīgā, bet krietni saīsinātā variantā un ar citu virsrakstu 1964. gadā krievu valodā Maskavā. Lai gan vairums minēto vainu (piemēram, zinātniskā aparāta trūkums, noapaļota periodizācija u.c.) nav mazinājušās, tomēr teksta īsināšana ļāvuši atbrīvoties no vajākām un šaubīgākām vietām, turklāt veikti vairāki papildinājumi un uzlabojumi. Grāmata "Latvijas medicīnas un veselības aizsardzības vēstures apcerējumi" dalīta desmit nodaļās jeb hronoloģiski: 1) "senlatviešu ārstniecība", 2) no XII līdz XVII gadsimtam, 3) no 1700. līdz 1800. gadam (nosaukts par Austrumbaltijas pievienošanas periodu Krievijai), 4) no 1801. līdz 1861. gadam, 5) no 1861. līdz 1917. gadam, 6) no 1917. līdz 1919. gadam, 7) no 1920. līdz 1940. gadam, 8) no 1940. līdz 1945. gadam, 9) no 1946. līdz 1958. gadam un 10) no 1959. līdz 1965. gadam. Šoreiz pievienota hronoloģiskā tabula, bet izmantotā literatūra ir tikai krievu valodā. Pirmo nodaļu sarakstījis K. Arons, otro līdz piekto nodaļu – K. Vasiļjevs, pārējās – F. Grigorašs, pie tam titullapā norādīti abi pēdējie autori [45].

Daudzviet teksts neatšķiras no pirmā izdevuma, jo labi jūtams, ka strādāts ar šķērēm. Nav mainījusies arī abu autoru savdabīgā tēvzemes izpratne, Latviju iebīdot kādā tās nostūrī. Taču jūtama arī atšķirība, kas F. Grigoraša spalvai piederošā nodaļā par Latvijas Republikas veselības aizsardzību izpaužas vispārējās vēstures datu paplašināšanā, niknos uzbrukumos slimokasēm, kas atradās pretrunā ar šķietamo padomju bezmaksas medicīnas pieejamību, tāpat tekstā parādās latviešu ārsti un medicīnas zinātnieki, no kuriem daļa vērtēta pozitīvi, bet citi, parasti emigranti, nežēlīgi kritizēti par reakcionāriem uzskatiem un teorijām, piemēram, psihiatrs Hermanis Budulis (1882–1954), anatoms Jēkabs Krīmanis (1892–1971), tiesu mediķi Miķelis Veidemanis (1895–1945) un Jānis Kocers (1901–1952), internists Nikolajs Vētra (1897–1955). Apgalvots, ka Latvijā nav bijis medicīnas zinātniskās pētniecības iestāžu (bet 1919. gadā dibinātā LU Medicīnas fakultāte?), tāpat sastopamas citas, no iepriekšējā izdevuma pārrakstītas aplamības par privātās medicīnas dominējoši nomācošo slogu, saslimstības pieaugumu u.c.

Ar profesora F. Grigoraša dalību ir tapusi pirmā medicīnas vēstures mācībgrāmata latviešu valodā, kas izdota 1968. gadā Rīgā un saukusies "Krievu un latviešu medicīnas vēsture". Tās tapšanas gaita bija šāda. Tekstu sagatavoja docents K. Arons, kas kautrīgi norādīts kā izdevniecības redaktors, toties par autoriem nosaukti P. Zabłudovskis, V. Kaņeps, F. Grigorašs un A. Bļugers [68]. Krievu daļa, kas aizņēma vairāk par 80% grāmatas apjoma, piederēja autoritatīvajam Maskavas medicīnas vēsturniekam P. Zabłudovskim, kas izvēlējās fragmentus no savām agrāk publicētām grāmatām un deva tulkot K. Aronam. Līdzīgā veidā no F. Grigoraša darbiem tika komplektēta un tulkota latviešu daļa, bet V. Kaņeps kā LPSR veselības aizsardzības ministrs un A. Bļugers kā Rīgas Medicīnas institūta zinātņu prorektors (pēc K. Arona stāstītām atmiņām šo rindu autoram) deva vadošus norādījumus, kuru vārdus no tā laika Latvijas medicīnas zinātniekiem iekļaut grāmatas tekstā. Grāmatas latviešu daļa tika papildināta arī ar datiem no K. Vasiļjeva,

Profesors Fjodors Grigorašs (centrā) ar saviem skolniekiem Mariju Lebedkovu, Kārlis Aronu un Arni Vīksnu 1972. gadā

paleopatologa Viļa Deruma (1899–1988), arheologa Ādolfā Kamupa (1904–1973), paša K. Arona u.c. pētījumiem. Studenti no šīs grāmatas mācījās līdz pat padomju varas sabrukumam, bet cita vēl aizvien nav sarakstīta.

Pēc 1959. gada, kad par RMI Sociālās higiēnas un veselības aizsardzības organizācijas katedras asistentu un vēlāk par docentu sāka strādāt Kārlis Arons, F. Grigorašs aizvien vairāk palāvās uz viņu, uzticot savu opusu pilnveidošanu un publicēšanu. Pirmais spilgtākais darbs bija veselības aizsardzības jubilejas brošūra Latvijas PSR 20. gadadienā²². Tajā konspektīvā veidā atkārtoti iepriekšējie F. Grigoraša darbi, pievienojot pēdējos padomju veselības aizsardzības raksturlielumus Latvijā, turklāt valoda ir krietni veiklāka, jo līdzdarbojies labs tās pratējs. Pirmskara materiāls bija nepieciešams kontrastam, lai uz tā fona reljefāk izceltu padomju laika sasniegumus un pagaidām šķietamos panākumus.

Sekoja līdzīgs izdevums uz Latvijas PSR 25 gadu jubileju, kas jau bija bagātīgi ilustratīvi noformēts fotoalbuma veidā, ar krietni paplašinātu tekstu, starp kura 22 autoriem minēti arī F. Grigorašs un K. Arons, bet atbildīgā redaktora funkcijas uzņēmies jaunieceltais veselības aizsardzības ministrs V. Kaņeps²³, kam fotoalbumu ideja kā sasniegumu propagandas uzskatāms līdzeklis iepatikās, iedibinot to turpmāku sēriju. Teksta literārā rediģēšana un pa daļai sarakstīšana, pamatojoties uz iesniegtajiem materiāliem, tika uzticēta ministra ilggadējai palīdzei Ludmilai Bašņakovai (1923–2004), kurai trūka literāras gaumes, bet viņas naivi palielfīgais stils paliekoši iegājās vēlāk ar

V. Kaņepa vārdu publicētajā plašajā literārās produkcijas klāstā, kur labi saskatāmu vietu ieņēma septiņas lielbgrāmatas par padomju veselības aizsardzības sanieguniem Latvijā. Darbi tika sacerēti krievu valodā, bet latviešu tulkojums bija nekvalitatīvs pat līdz tam, ka tika jaukts tekstā minēto darbinieku dzimums.

Kontrastam izmantojot salīdzinājumu ar t.s. buržuāzisko Latviju, tika atkārtoti F. Grigoraša interpretētie dati, ar ko acīmredzami nepietika, tālab sekoja jauni "atklājumi", piemēram, neesot pastāvējusi organizēta mātes un bērna veselības aizsardzība (jo nebija padomju tipa sieviešu un bērnu konsultāciju, toties veselības kopšanas punkti netika ņemti vērā), visa medicīniskā palīdzība tikusi koncentrēta privātārstu rokās²⁴, citu padomju republiku brālīgās palīdzības rezultātā ārstu skaits Latvijā 1940. gadā salīdzinājumā ar 1939. gadu pavairojies vairāk nekā par 400 ārstiem (!) u.tml., proti, tiek melots vēl bezkaunīgāk nekā F. Grigoraša darbos, kas vairāk izlīdzējās ar datu manipulācijām.

Līdzīgas noskaņas valda nākamajā, 1967. gada fotoalbumā, kas izdots sakarā ar padomju valsts 40. gadadienu²⁵, lai gan teksta apjoms ir pieticīgāks.

Pielaujams, agrāk izskanējusi kritika, ka K. Vasiļjeva, F. Grigoraša un dažu citu Latvijas medicīnas vēsturnieku darbos netiek izmantoti arhīvu materiāli, bija stimuls sagatavot un 1969. gadā publicēt dokumentu krājumu par veselības aizsardzību t.s. buržuāziskajā Latvijā²⁶; vismaz par krājuma redaktoru ticis pieaicināts K. Arons, bet par priekšvārda autoru nosaukts V. Kaņeps, un tajā atkal vēsmo F. Grigoraša pētījumu atskaņas. Krājums izceļas ar agresīvu neobjektivitāti, jo tajā ar stingru atlasu iekļauti tikai negatīvi piemēri par iedzīvotāju veselības aprūpi Latvijas Republikā, kas visvisādi noniecina pastāvošo kārtību.

Lai nu kā, V. Kaņepam, kas līdztekus ministra karjerai bija sācis veidot sekmīgu akadēmisko karjeru, atsaucis uz arhīvu bija nepieciešamas medicīnas zinātņu doktora disertācijai, kas bija veltīta Latvijas PSR veselības aizsardzības un medicīnas zinātnes pamatlikumsakarību sociālhygiēniskai analīzei²⁷. Tā kā disertācija zināmu apstākļu dēļ (ierobežotas pieejamības dati, bet īstenībā, lai liegtu ar to iepazīties potenciālajiem kritiķiem) bija slepena, cenzēts teksts pēc aizstāvēšanas un apstiprināšanas PSRS Augstākajā atestācijas komisijā tika publicēts monogrāfiskā veidā 1971. gadā²⁸. Priekšvārdā patiešām nosaukti arhīvi, kuru dati izmantoti, taču tas nav nojaušams tekstā. Toties labi nojaušama F. Grigoraša darbu klātbūtne, jo V. Kaņepam kārtējo reizi salīdzinājumam bija ievajadzējusies pirmskara Latvijas Republikas veselības aizsardzības kritika, kurai pat veltīta atsevišķa nodaļa. Lai gan F. Grigoraša pētījumi īpaši pieminēti netiek, ir zināms, ka V. Kaņepa disertācijas tapšanas laikā no RMI bibliotēkas ilgstoši bija izņemta F. Grigoraša disertācija. Tiesa, primitīva norakstīšana nav notikusi, jo V. Kaņepa darbā frāzes veidotas veiklāk un izmantoti arī citi dati, taču jūtams, ka autoram nav īsta priekšstata par aplūkotajām problēmām, turklāt Latvijas nopolgošanā viņš nebūt neatpaliek no F. Grigoraša.

Pēdējie akcenti, kur nojaušamas F. Grigoraša darbu pēdas, salikti atlikušajās četrās V. Kaņepa vadībā tapušajās padomju veselības aizsardzības lielbgrāmatās jeb krāšņos fotoalbumos. Pirmajās divās, kas izdotas 1972. gadā²⁹ un 1978. gadā³⁰, tas

jūtams labāk, jo teksts ir plašāks, bet 1981. gadā³¹ un it īpaši padomju varas norietā 1987. gadā publicētajā darbā³² salīdzinājums ar tik senu laiku vairs netika uzskatīts par aktuālu. Virzība uz priekšu norisa nepārprotami, diskusija bija par tempu.

Lai arī tas šķiet paradoksāli, F. Grigoraša zinātniski necilo darbu ietekme izrādījās pārsteidzoši dzīvīga pat pēc autora nāves, jo tajos bija ievēroti padomju propagandas standarti un pēc tiem pastāvēja ideoloģisks, varas balstīts pieprasījums. Bija radīts noturīgs mīts, kurā agresīvā veidā noniecināta medicīna un iedzīvotāju veselības aprūpe pirmskara Latvijas Republikā un nekautrīgi uzsvērts padomju sistēmas pārākums, īpaši akcentējot komunistisko ideoloģiju un kvantitatīvus raksturlielumus. Vēlāk tas tika attaisnots ar liekulīgu aizbildinājumu, ka vēsturei jākalpo mūsdienām.

Padomju laikam tas bija pietiekami raksturīgi, ka pat nekvalitatīva darba publicēšana nebija ne pārpratums, ne nekaunība. Gluži pretēji – stafeti no F. Grigoraša rokām izdevīgi pārņēma V. Kaņeps, lai turpinātu pulgošanu un atstātu ietekmi uz pēctecību, jo nepastāvēja iespēja smelties patiesību. Ja mūsu dienās varētu uzskatīt, ka F. Grigoraša veidotā skola ir izčakstējusi dabiskā ceļā, tad jāuzdod vismaz divi jautājumi: 1) kāpēc jau padomju laikā netika veikti vismaz godīgāki pētījumi bez īpašas faktu un datu falsifikācijas un 2) kāpēc šādi pētījumi netiek veikti tagad, mūsu dienās, kad visi mākslīgi radītie šķēršļi nobrukuši?

Atbildēt uz pirmo jautājumu ir vieglāk, jo, pārņemot tēmu no F. Grigoraša, V. Kaņeps to neoficiāli bija monopolizējis, sistēma bija pakļauta viņam un atklāti pret ministra viedokli uzstāties neviens neuzdrošinājās, baidoties no sekām. Turklāt godīgam pētniekam būtu grūti nostāties pret savu sirdsapziņu, tā vietā labāk izvēloties citu, ideoloģiski mazāk bīstamu laikmetu vai periodu.

Taču pēcatmodas laikā, kad jēlkādi ārēji vai iekšēji ierobežojumi (ieskaitot pašpiesardzību) vairs nepastāvēja, par medicīnas vēsturnieku, kuru Latvijā ir maz, galveno pretinieku kļuvis inertums. Gan, cenšoties atjaunot apdrošināšanas medicīnas tradīcijas Latvijā, tika sagatavots konceptīvs pārskats par slimo kasēm Latvijā, pie reizes ieskicējot veselības aprūpes organizācijas pamatjautājumus, kā arī sagatavojot likumdošanas aktu izlasi³³, tomēr reālajā ikdienā no slimo kasēm tika paņemts vienīgi nosaukums un interese reformu jūklī pazuda. Tika sagatavots un sekmīgi aizstāvēts arī promocijas darbs par slimo kasēm³⁴, kurā aplūkoti galvenokārt sociālekonomiski, bet ne medicīniski aspekti.

Tātad vēl aizvien aktuāls paliek jautājums par ieskilstējušā padomju laika mantojuma pārvarēšanu Latvijas medicīnas un veselības aprūpes vēsturē, kas prasīs vēl vairākus gadus pacietīga darba.

Noslēdzot apceri par profesoru Fjodoru Grigorašu un viņa vietu Latvijas medicīnas vēstures pētniecības procesā, jāizlīdzas ar tradicionālu konstatējumu, ka nepieciešami arī tādi darbi, kuru noliegšana kvalitatīvi sekmē virzību uz priekšu, bet šai gadījumā – tik ilgi un ļoti gaidīto progresu disciplīnas gaitā.

Jāveido jauna, mūsdienīga, nacionāla Latvijas medicīnas un veselības aprūpes vēstures koncepcija.

F. Grigoraša publikācijas medicīnas vēsturē

1945

Больничная помощь в Латвийской ССР. *Советское здравоохранение*, 1945, № 10/11, с. 44–48.

1947

Veselības aizsardzības attīstība Padomju Latvijā. *Padomju Latvijas Boļševiks*, 1947, Nr. 19, 34.–37. lpp. Līdzautors V. Ozoliņš.

Развитие здравоохранения в Советской Латвии. *Большевик Советской Латвии*, 1947, № 19, с. 38–42. Соавтор В. Озолиныш.

1948

Больничная помощь в Латвийской республике (1913–1945 гг.). // *Здравоохранение Советской Латвии*. т. 1. Рига : 1948, с. 167–185.

Внебольничная помощь в Латвийской республике (1919–1945 гг.). // *Здравоохранение Советской Латвии*. т. 2. Рига : 1948, с. 146–161.

1950

История развития лечебного дела в Латвийской республике за двадцать пять лет (1920–1945 гг.). Автореферат диссертации кандидата медицинских наук. Рига : 1951, 23 с.

1953

Советское здравоохранение в период гражданской войны и интервенции (апрель 1917 г. – 1920 г.) // *Здравоохранение Советской Латвии*. т. 8. Рига : 1953, с. 165–182.

1954

К вопросу о состоянии врачебно-медицинского дела в Латвии в период развитого феодализма (XII в. – начало XVII в.). // *Сборник научных работ РМИ*. т. 3. Рига : 1954, с. 329–345.

Материалы к истории 1-й рижской городской больницы (в связи с пятидесятилетием первой русской революции 1905 г.) // *Здравоохранение Советской Латвии*. т. 11. Рига : 1954, с. 233–240. Соавтор К. Я. Берз.

Материалы к истории развития врачебно-медицинского дела в Латвии (Период позднего феодализма. Начало XVII в.–60 гг. XVIII в.). // *Здравоохранение Советской Латвии*. т. 11. Рига : 1954, с. 218–232.

1957

Врачебно-медицинское дело в Латвии во второй половине периода позднего феодализма (60-е годы XVIII столетия – до реформы 1861 года) // *Сборник научных работ РМИ*. т. 7. Рига : 1957, с. 318–331.

Здравоохранение Советской Латвии в начале социалистического строительства (1940–1941 гг.). // *Из истории медицины*. т. 1. Рига : 1957, с. 165–173.

1958

Asins pārliešanas vēsture. *Veselība*, 1958, Nr. 4, 30., 31. lpp.

Nikolajs Semaško Baltijas republikās. *Veselība*, 1958, Nr. 3, 8. lpp.

Ученый и общественный деятель. *Советская Латвия*, 1958, 16 авг.

1959

Здравоохранение Латвийской ССР в годы Великой Отечественной войны // *Из истории медицины*. т. 2. Рига : 1959, с. 247–262.

Материалы по истории медицины и здравоохранения Латвии. Рига : 1959, 360 с. Соавторы К. Г. Васильев, А. А. Краусс.

Rec. Arons K. *Cīņa*, 1960, 3. marts.

Haniecki M. // *Arch. Hist. Med.*, 1960, 3, p. 394–397.

Strods H. // *LPSR ZA Vēstis*, 1962, Nr. 3, 143.–148. lpp.

Аронс К. Я. // *Из истории медицины*. т. 4. Рига : 1962, с. 221–223.

Ростоцкий И. Б., Суходрев М. Б. // *Сов. здравоохранение*, 1960, № 6, с. 85–86.

Основные этапы развития здравоохранения в Латвийской ССР. // *Тезисы докладов III межреспубликанской конференции по вопросам истории естествознания и техники в Прибалтике*. Вильнюс : 1959, с. 26–29.

Памяти А. А. Крауса – организатора здравоохранения и историка медицины Латвии // *Сборник научных работ РМИ*. т. 9. Рига : 1959, с. 5–8.

Скорая медицинская помощь в Риге. // *Из истории медицины*. т. 2. Рига : 1959, с. 243–246.

Становление советского здравоохранения в Латвии в 1919 г. // *Тезисы докладов 1-й Всесоюзной научной историко-медицинской конференции*. Москва : 1959, с. 27, 28.

1960

M. I. Barsukovs // *Padomju Mediķis*, 1960, 18. janv.

Padomju Latvijas veselības aizsardzības 20 gadi. Rīga : 1960, 100 lpp. Līdzautors K. Arons.

А. А. Краус – виднейший организатор советского здравоохранения в Латвии. // *Из истории медицины*. т. 3. Рига : 1960, с. 5–9.

Двадцать лет здравоохранения Советской Латвии и перспективы его развития. // *Первая научная сессия историков медицины и здравоохранения Латвийской ССР*. Рига : 1960, с. 21–24.

Здравоохранению Советской Латвии 20 лет. Рига : 1960, 106 с. Соавтор К. Я. Аронс.

Исторический обзор состояния врачебно-медицинского дела в Латвии в эпоху капитализма. // *Из истории медицины*. т. 3. Рига, 1960, с. 75–83. Соавтор К. Г. Васильев.

Советское здравоохранение Латвии за двадцать лет *Советское здравоохранение*, 1960, № 9, с. 48–53.

Странствующие хирурги в Ливонии в XVI и XVII вв. *Советское здравоохранение*, 1960, № 12, с. 63, 64.

Странствующие хирурги на территории Польши, Белоруссии, Латвии и Литвы. // *Вопросы истории медицины и здравоохранения БССР*. Минск : 1960, с. 33–35.

1961

К истории развития медицинской науки в Советской Латвии. *Советское здравоохранение*, 1961, № 4, с. 15–21.

1962

К вопросу о развитии медицинской науки в Латвии. // *Наука в Прибалтике в XVIII – начале XX в.* Рига : 1962, с. 114–116.

О медицинских связях Латвии с Россией в XVIII веке. *Советское здравоохранение*, 1962, № 2, с. 72–75.

Странствующие врачи в Польше и Ливонии в XVI и XVII веках. // *Из истории медицины*. т. 4. Рига : 1962, с. 11–16.

Э. М. Буртниека. // *Из истории медицины*. т. 4. Рига : 1962, с. 212, 213.

1963

Академик А.А. Шмидт. // *Из истории медицины*. т. 5. Рига : 1963, с. 291–293.

Александр Федорович Лепукалн. // *Из истории медицины*. т. 5. Рига : 1963, с. 293–295.

Здравоохранение Советской Латвии в период строительства коммунистического общества. // *Тезисы докладов конференции историков медицины Прибалтики и Белоруссии*. Вильнюс : 1963, с. 26, 27.

Медицинская наука Советской Латвии. // *Из истории медицины*. т. 5. Рига : 1963, с. 41–54.

Роль преподавания истории медицины в формировании мировоззрения советского врача в условиях национальной республики. // *Материалы второй Всесоюзной научной конференции историков медицины*. Ленинград, 1963, с. 56, 57. Соавтор К. Я. Арон.

1964

Вопросы периодизации в историко-медицинских исследованиях Советской Латвии. // *Материалы V конференции по истории науки в Прибалтике*. Тарту : 1964, с. 82–86. Соавтор К. Я. Арон.

Гомеопатия в Прибалтике и ее распространение в России в первой половине XIX века. // *Из истории медицины*. т. 6. Рига : 1964, с. 173–176.

К истории развития высшего медицинского образования в Латвийской ССР. // *Из истории медицины*. т. 6. Рига : 1964, с. 35–48. Соавтор К. Я. Арон.

О периодизации истории здравоохранения в Латвии после 1917 года. // *Из истории медицины*. т. 6. Рига : 1964, с. 73–77. Соавтор К. Я. Арон.

Очерки истории медицины и здравоохранения Латвии. Москва : 1964, 219 с. Соавтор К. Г. Васильев.

Рец.: Крючок Г. Р., Беляцкий Д. П. // *Из истории медицины*. т. 6. Рига : 1964, с. 359–362.

1965

Исторические этапы и закономерности развития здравоохранения Латвийской ССР. Автореферат диссертации доктора медицинских наук. Рига : 1965, 33 с.

К истории специализации и усовершенствования врачей в Латвии. // *Материалы VI конференции по истории науки в Прибалтике*. Вильнюс : 1965, с. 166–168. Соавтор К. Я. Арон.

1966

Padomju cilvēka veselības labā. *Dabas un vēstures kalendārs 1967*. Rīga, 1966, 169., 170. lpp.

Priekšvārds. // Arons K. *Brīnumdari*. Rīga : 1966, 3.–5. lpp.

1967

Историко-медицинские исследования в Советской Латвии. // *Материалы третьей Всесоюзной научной историко-медицинской конференции*. Москва; Ленинград : 1967, с. 226, 227. Соавтор В. В. Канеп.

1968

Krievu un latviešu medicīnas vēsture. Rīga : 1968. 263 lpp. Līdzautori A. Bļugers, V. Kaņeps. P. Zabłudovskis.

Rec.: Липовецкая Л. Л. *Советское здравоохранение*, 1969, № 7, с. 90, 91.

Шмидт А., Иоффе И. *Медицинская газета*, 1969, 4 апр.

Padomju Latvijas veselības aizsardzības sākumi. *Padomju Latvijas Komunisti*, 1968, Nr. 8., 19.–23. lpp. Līdzautore L. Ļipovecka.

Развитие ортопедии и травматологии в Латвии в первой половине XX века. // *Научные связи Прибалтики в XVIII–XX веках*. Рига : 1968, с. 218–223. Соавтор Б. Э. Альтшулер.

Развитие травматологии и ортопедии в Латвийской ССР к 50-летию Великого Октября. // *Материалы к конференции по истории естествознания в Прибалтике*. Вильнюс : 1968, с. 39–41. Соавтор Б. Э. Альтшулер.

Социальная гигиена и проблема здоровья населения Советской Латвии. // *Материалы третьей научной историко-медицинской конференции БССР*. Минск : 1968, с. 130, 131.

Социальные проблемы здравоохранения Латвийской ССР. // *Материалы докладов XV научной сессии РМИ*. Рига : 1968, с. 18–20.

Становление и первые шаги народного здравоохранения Советской Латвии в 1917–1919 гг. (по новым и малоизвестным материалам). // *Советское здравоохранение*, 1968, № 11, с. 67–71. Соавторы А. А. Вискна, Л. Л. Липовецкая.

У истоков народного здравоохранения Советской Латвии. *Коммунист Советской Латвии*, 1968, № 8, с. 23–27. Соавтор Л. Л. Липовецкая.

1969

Закон о здоровье народа. *Советская молодежь*, 1969, 17 дек.

Из истории гомеопатии в Россию. // *Материалы докладов XVI научной сессии РМИ*. Рига : 1969, с. 23, 24.

Славный сын латышского народа. *Медицинская газета*, 1969, 21 янв.

Становление и первые шаги народного здравоохранения Советской Латвии (1917–1919 гг.). // *Из истории медицины*. т. 8. Рига, 1969, с. 19–25. Соавторы А. А. Вискна, Л. Л. Липовецкая.

1970

В. И. Ленин и социальные проблемы здравоохранения Советской Латвии. // *Материалы докладов XVII научной сессии РМИ*. Рига : 1970, с. 5–8.

О национальной политике в здравоохранении. // *Материалы I-й Поволжской конференции по социальной гигиене и организации здравоохранения*. Саратов : 1970, с. 22–24.

1971

П. И. Страдынь – врач, ученый, историк медицины. *Советское здравоохранение*, 1971, № 4, с. 76–78.

1972

К истории научных врачебных обществ Латвии. *Советское здравоохранение*, 1972, № 8, с. 76–80. Соавтор А. А. Виксна.

Латышские медики в Закавказье в начале XX века. // *Тезисы докладов I республиканской историко-медицинской конференции Армении*. Ереван : 1972, с. 48–50. Соавтор А. А. Виксна.

Ленинская национальная политика в здравоохранении Советской Латвии. // *Четвертая Всесоюзная историко-медицинская конференция*. Москва : 1972, с. 130–132. Соавтор Л. Л. Липовецкая.

Образование Союза ССР и национальная политика в здравоохранении Советской Латвии. *Советское здравоохранение*, 1972, № 12, с. 30–33.

Фридрих Энгельс и вопросы охраны здоровья народа. // *Социально-гигиенические проблемы и здоровье населения*. Рига : 1972, с. 6–20. Соавтор К. Я. Арон.

1973

А. Я. Приедкалн – врач, ученый, общественный деятель. *Советское здравоохранение*, 1973, № 7, с. 83–86. Соавтор А. А. Виксна.

В. М. Минц – врач, ученый, общественный деятель. *Вестник хирургии им. Грекова*, 1973, № 2, с. 154, 155. Соавтор Б. Э. Альтшулер.

Опыт преподавания истории медицины на базе музея им. П. И. Страдыня. // *Итоги и перспективы научных исследований по истории медицины*. Кишинев : 1973, с. 447, 448. Соавторы К. Я. Арон, А. А. Виксна, А. Н. Хазанов.

Профессор М. Л. Беленький и становление школы фармакологов в Латвии. // *Из истории медицины*. т. 9. Рига : 1973, с. 232–237. Соавтор Л. Л. Липовецкая.

Развитие травматологии и ортопедии в Латвийской ССР. *Ортопедия и протезирование*, 1973, № 2, с. 130–139.

Сельские больницы Латвии в конце XIX века. // *Социальная гигиена, организация здравоохранения и история медицины*. Таллин : 1973, с. 120, 121. Соавтор А. А. Виксна.

Социально-гигиенические исследования в Рижском медицинском институте за 20 лет (1950–1970). // *Социальная гигиена, организация здравоохранения и история медицины*. Таллин : 1973, с. 112–114. Соавторы К. Я. Арон, З. Я. Дубовицкий.

1974

П. И. Страдынь – ученый, врач и историк медицины. // *Асклепий*. т. 3. София : 1974, с. 230–234.

1975

Борис Дмитриевич Петров (к 70-летию со дня рождения). // *Из истории медицины*. т. 10. Рига : 1975, с. 196–199. Соавторы Е. И. Лотова, М. С. Лебедькова, А. Н. Хазанов.

Борис Дмитриевич Петров. // *Социальная гигиена и организация здравоохранения*. Рига : 1975, с. 136–138. Соавтор А. Н. Хазанов.

К 200-летию юбилею Петровской академии в Елгаве. *Советское здравоохранение*, 1975, № 6, с. 67–69. Соавтор А. А. Вискна.

Н. А. Семашко в Прибалтике. // *Из истории медицины*. т. 10. Рига : 1975, с. 135–140.

Н. А. Семашко в Прибалтике. // *Социальная гигиена и организация здравоохранения*. Рига : 1975, с. 130–135.

Начало строительства здравоохранения в Латвийской ССР в 1940–1941 гг. *Советское здравоохранение*, 1975, № 9, с. 67–71. Соавтор А. А. Вискна.

П. Я. Страдынь – врач, ученый, историк медицины. // *Из истории медицины*. т. 10. Рига : 1975, с. 10–15. Соавтор К. Я. Арон.

1976

А. А. Краусс – врач, ученый, организатор советского здравоохранения. // *Социальная гигиена и организация здравоохранения*. Рига : 1976, с. 129–132.

25 лет кафедре социальной гигиены и организации здравоохранения Рижского медицинского института. // *Социальная гигиена и организация здравоохранения*. Рига : 1976, с. 77–80.

Становление социалистического здравоохранения в Советской Латвии в 1940–1941 гг. // *Социальная гигиена и организация здравоохранения*. Рига : 1976, с. 132–139. Соавтор А. А. Вискна.

1977

Братская взаимопомощь в развитии здравоохранения. *Советское здравоохранение*, 1977, № 6, с. 75, 76. Соавтор Л. М. Цудечкис.

Вклад уроженцев Латвии в создание социалистического здравоохранения в Туве. // *Медико-социальные исследования*. Рига : 1977, с. 101, 102. Соавтор Л. М. Цудечкис.

Врачи – уроженцы Латвии – участники Великой Октябрьской социалистической революции. // *Вопросы медицины и биологии Прибалтики*. Тарту : 1977, с. 30–34. Соавтор А. А. Вискна.

Документы о материальном ущербе, причиненном фашистскими оккупантами здравоохранению Латвийской ССР (1941–1945 гг.). // *Медико-социальные исследования*. Рига : 1977, с. 98–100. Соавтор А. А. Вискна.

Медики – уроженцы Латвии – участники революционного движения. *Советское здравоохранение*, 1977, № 10, с. 81–83. Соавтор Л. М. Цудечкис.

1978

Этапы развития советского здравоохранения. // *Медико-социальные исследования*. Рига : 1978, с. 25–31.

1979

Вопросы борьбы с алкоголизмом в научном наследии А. Кирхенштейна и Я. Асара. // *Вопросы медицины и биологии Прибалтики*. Вильнюс : 1979, с. 9–11. Соавтор Л. М. Цудечкис.

К истории развития травматологии и ортопедии в Советской Латвии. // *Из истории медицины*. т. 11. Рига : 1979, с. 33–39.

1980

Здравоохранение Советской Латвии за сорок лет. *Советский медик*, 1980, 22 мая.

1981

К истории борьбы с алкоголизмом в Латвии. *Советское здравоохранение*, 1981, № 6, с. 58–60. Соавторы Ю. П. Григорьев, Л. М. Цудечкис.

1996

Atmiņas par 1940. gadu. *Latvijas Ārsts*, 1996, Nr. 2, 149. lpp.

Atsauces

1. Vīksna A. Profesors F. Grigorašs. *Pad. Mediķis*, 1976, 22. janv.; Vīksna A. Zinātnieks un organizators. *Veselība*, 1976, Nr. 2, 15. lpp.; Арон К., Вискна А. Федор Федорович Григораш. *Советское здравоохранение*, 1976, № 2, с. 92–93.
2. Fjodors Grigorašs. *Rīgas Balss*, 1984, 14. marts; Федор Федорович Григораш. *Советский медик*, 1984, 22 марта; Канеп В. В. Федор Федорович Григораш. *Из истории медицины*. т. 15. Рига, 1985, с. 159–160.
3. Vīksna A. Skolnieka piebilde. *Latvijas Ārsts*, 1996, Nr. 2, 150. lpp.; Vikmanis U., Vīksna A. Professor Fjodor Grigorash and interpretation of the history of medicine of Latvia. *XXII Baltic conference on the history of science*. Vol. 2. Vilnius, Kaunas, 2006, p. 128, 129.
4. PDVA, 440. f., 3. p. apr., 72. l., 210.–241. lp.; 74. l., 211.–223. lp.
5. RSU arhīvs, 7. apr., 4138. l.
6. Alksnis A. *Hipokrāts spīlē*. Jauna ārsta dzīves posms. Rīga : 1993, 78. lpp.
7. PDVA, 440. f., 3. p. apr., 72. l., 233. lp.
8. RSU arhīvs, 7. apr., 4138. l., 52. lp.
9. Zariņa L. *Sarkanā migla*. Rīga : 2001, 138., 194., 261., 300., 301. lpp.
10. Миллере Р. К. *Физическое развитие, состояние здоровья школьников г. Риги и оздоровительные мероприятия (латышская этническая группа)*. Автореферат дисс. канд. мед. наук. Рига : 1965, 21 с.
11. Сегленице К. Б. *Физическое развитие и корреляция его с состоянием зубов у детей дошкольного возраста г. Риги*. Автореферат дисс. канд. мед. наук. Рига : 1966, 25 с.

12. Сегленице К. Б. *Детерминирующее влияние комплекса социально-гигиенических факторов на формирование здорового детского организма*. Автореферат дисс. докт. мед. наук. Москва : 1979, 32 с.
13. Орлеан Г. Я. *Сравнительный анализ и обоснование организационных форм стационарной медицинской помощи населению сельских районов Латвийской ССР*. Автореферат дисс. канд. мед. наук. Рига : 1973, 21 с.
14. Арон К. Я. *Латышская народная медицина*. Автореферат дисс. канд. мед. наук. Рига : 1966, 37 с.
15. Вискна А. А. *Социальные условия здоровья трудящихся и борьба за социалистическое здравоохранение в Латвии (1893–1919)*. Автореферат дисс. канд. мед. наук. Рига : 1971, 33 с.
16. Альтшулер Б. Э. *Очерки развития травматологии и ортопедии в Латвийской ССР*. Автореферат дисс. канд. мед. наук. Рига : 1971, 19 с.
17. Stradiņš J., Arons K. Ē., Viskna A. *Tāds bija mūsu laiks...* Rīga : 1996, 153.–161. lpp.
18. Васильев К. Г. *Записки динозавра*. Тетрадь первая. Одесса : 2005, с. 69.
19. LU arhīvs, 7. apr., 1596. l.; PDVA, 440. f., 3. p. apr., 138. l., 37.–46. lp.; 142. l., 220.–223. lp.
20. Туранов Н. В плену реакционных теорий. *Медицинский работник*, 1947, 20 ноября; Кац И. Злобный пасквиль под флагом научной диссертации. *Советская Латвия*, 1947, 27 дек. [Autora piezīme: G. Lemperta disertācija bijusi nodrukāta kā monogrāfija, taču nevienā tās eksemplārā ne Rīgā, ne arī bij. PSRS Centrālās medicīnas bibliotēkas disertāciju nodaļā Maskavā atrast neizdevās. Darbs saistīts ar faktu materiālu, kas Veselības aizsardzības ministrijā Rīgā netika saglabāts; G. Lemperts vēlāk kļuva par elektrokardiogrāfijas pionieri Latvijā, 1955. gadā vēlreiz aizstāvēja kandidāta disertāciju un 1963. gadā emigrēja uz Vīni; pelnu urna Šmerļa kapos Rīgā.]
21. Strods H. Nopietni trūkumi Latvijas feodālisma perioda medicīnas vēstures apgaismojumā. *LPSR ZA Vēstis*, 1962, Nr. 3., 143.–148. lpp.
22. Grigorašs F., Arons K. *Padomju Latvijas veselības aizsardzības 20 gadi*. Rīga : 1960, 100 lpp.; Григораш Ф. Ф., Аронс К. Я. *Здравоохранению Советской Латвии 20 лет*. Рига : 1960, 106 с.
23. *Padomju Latvijas veselības aizsardzībai 25 gadi*. V. Kaņepa redakcijā. *25 лет здравоохранения Советской Латвии*. Под ред. В. В. Канепа. Rīga : 1965, 160 lpp.
24. Turpat, 25., 31. lpp.
25. *Padomju Latvijas veselības aizsardzība 1967*. Sast. K. Arons, E. Bāliņa, A. Bļugers, A. Girsensone, R. Švarce. V. Kaņepa redakcijā. *Здравоохранение Советской Латвии – 1967*. Составители К. Я. Арон, Э. Э. Балиня, А. Ф. Блюгер, А. Я. Гиргенсон, Р. О. Шварц. Под редакцией В. В. Канепа. Rīga : 1968, 168 lpp.
26. *Kāda bija veselības aizsardzība buržuāziskajā Latvijā*. Dokumentu un materiālu krājums. Rīga : 1969, 294 lpp.

27. Канеп В. В. *Социально-гигиенический анализ основных закономерностей и перспектив развития здравоохранения и медицинской науки в Латвийской ССР*. Автореф. дисс. докт. мед. наук. Рига : 1970.
28. Канеп В. В. *Закономерности и перспективы развития здравоохранения в Латвийской ССР*. Рига : 1971, 238 с.
29. Kaņeps V., Bļugers A., Ļipovecka L., Arons K., Segleniece K. *Padomju Latvijas veselības aizsardzības tagadne un nākotne*. Канеп В.В., Блюгер А. Ф., Липовецкая Л. Л., Аронс К. Я., Сегленице К. Б. *Настоящее и будущее здравоохранения Советской Латвии*. Rīga : 1972, 230 lpp.
30. Kaņeps V., Bašņakova L., Bergmanis K., Bļugers A., Valkovs A., Orleāns G., Šmits A. *Veselības aizsardzība Padomju Latvijā*. Канеп В. В., Башнякова Л. К., Бергман К. Ф., Блюгер А. Ф., Вальков А. М., Орлеан Г. Я., Шмидт А. А. *Здравоохранение Советской Латвии*. Rīga : 1978, 259 lpp.
31. Kaņeps V. *Tautas veselības aizsardzība*. Канеп В. В. *Охрана народного здоровья*. Rīga : 1981, 90 lpp.
32. *Dodot gaismu, sadegu. Sast. un teksta autore A. Priedīte. Ievada autors V. Kaņeps. Светя другим, сгораю*. Составитель и автор текста А. Приедите. Автор введения В. Канеп. Rīga : 1987, 176 lpp.
33. Vīksna A. *Slimo kases Latvijā*. Rīga : 1994, 136 lpp.
34. Pozemkovska M. *Slimo kases Latvijā no 1920. līdz 1940. gadam*. Promocijas darba kopsavilkums. Rīga : 2004, 41 lpp.
35. Oficiāls P. Stradiņa nekrologs, ko parakstījuši LPSR un LKP vadītāji. Tā kā F. Grigorāšs to ietvēris savā publikāciju sarakstā (RSU arhīvs, 7. apr., 4138. l., 74. lp.), domājams, viņam ticis uzdots sagatavot tekstu.

Professor Fyodor Grigorash and the Study of Latvian Medical History by Arnis Vīksna

Fyodor Grigorash (1906–1984) was the deputy health care minister of the Latvian SSR from 1947 until 1950. Later he became an instructor at the Rīga Medical Institute, where he became a candidate of the medical sciences in 1954 and earned his doctorate in 1966. From 1959 until 1980, Grigorash chaired the Department of Social Hygiene and Organisation of Health Care, and he became a full professor in 1966. Grigorash studied the history of medicine and health care in Latvia, focusing particularly on the period between 1920 and 1940. In his work, Grigorash pooh-poohed health care in Latvia during the period before the Soviet occupation, creating a false impression which was then presented in other Soviet-era works, as well.

Dr. med. **Arnis Vīksna**, Latvijas Universitātes Medicīnas fakultātes profesors
Šarlotes iela 1a, Rīga, LV 1001, t. 7034568
arnis.viksna@lu.lv